

13. LYSENKO, O.Ye. (1998) *Tserkovne zhyttia v Ukraini. 1943–1946 rr.* Kyiv: Vydavnytstvo Instytutu istorii Ukrainy Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy.
14. NAHAYEVSKYI, I. (1950) *Katolytska tserkva v mynulomu i suchasnomu Ukrainy.* Philadelphia: Ameryka.
15. MARYSIUK, M. (1954) *Katolytska tserkva dobrodiika liudstva.* S.l.: Vydavnytstvo ottisiv Vasyljan.
16. ZINKEVYCH, O. et al. (1987) *Martyrologiia ukrainskykh tserkov.* Toronto, Baltimore: Smoloskyp.
17. ORTYNSKYI, I. (1988) *Khryshchennia, khrest ta kharyzma Ukrainy.* Roma, Munich, Freiburg: S.n.

18. POLONSKA-VASYLENKO, N. (1962) *Istorychna nauka v Ukraini za sovetsoi doby ta dolia istorykiv. Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Tarasa Shevchenka.* 173, 7–112.
19. RAKHMANNYI, R. (1977) *Samovyznachennia khrystyianskoj Ukrainy.* Toronto: Novyi shliakh.
20. A. M. (1945) *Stalinsko-bolshevytskyi imperializm v svitli zakordonnoyi polityky.* S.l.: Vydavnytstvo imeni Yevhena Konovaltsia.
21. TERLETSKYI, O. (1941) *Yak buduvav i yak ruinuvav ukrainskyi narod.* Lviv: Ukrainske vydavnytstvo.
22. TOZHETSKYI, R. (1993) *Mytropolyt Andrey Sheptytskyi. Kovcheh. Zbirnyk statei z tserkovnoi istorii.* 1, 109–121.

Надійшла до редколегії 22.09.15

T. Pshenychnyi, Ph.D. in History, Junior Scientific Fellow
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE POSITION OF UKRAINIAN GRECO-CATHOLIC CHURCH IN 1939–1942 IN RESEARCHES OF UKRAINIAN SCIENTIFIC EMIGRATION

Political processes of the 20th century initiated not only geopolitical change, but also seriously transformed the humanitarian component of the society. Thus, due to the spread of Soviet ideological campaign, science of history radically changed. This led to such outcome that many historians on account of their confrontation with the regime had to emigrate out of the Soviet Union and there to continue their scientific career. To these activities of Ukrainian scientific emigration current article is devoted. The article highlights one of the pressing problems of national history – the position of the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC) during the time of powerful social and political changes that occurred in the Ukrainian lands as a result of the Second World War.

By analyzing the church factor in the national state building processes of the 20th century we are faced with imbalanced views on its relevance in different social realities. Mostly this was due to the monopolization of religious and spiritual life during the first occupation of Western Ukraine by Soviet troops and the establishment of control over the church during the German occupation of the USSR. Under the influence of such political forces was one of the largest national religious denominations – Ukrainian Greek Catholic Church. The purpose of this publication is to highlight the situation of UGCC in the situation of fundamental political change in Western Ukraine during the first half of the Second World War. Given that in Soviet historical literature this issue was not provided with objective research attention, author concentrated on the analysis of scientific papers by Ukrainian emigration, which had been the first to write about the situation of the Greek Catholic Church in the USSR during 1939–1942.

Through the analysis of a wide range of events, on which the author emphasizes, he derives certain conclusions. In particular, it is stated that the result of the first wave of persecution against the UGCC, which was organized by the USSR during 1939–1941, had two components: a person was forbidden to have the right to religious self-determination and banned to belong to the Church, to which she was connected through historical memory and tradition. Also in 1941 the German occupation regime, in fact, continued previous tactics of "relations" between politics and the church. In general, it is acknowledged that Ukrainian Greek Catholic Church having powerful intellectual and material potential had been faced with the threat of total destruction, legalization of which began later.

Keywords: the Ukrainian Greco-Catholic church, emigration, historiography, USSR, historical researches.

УДК 94(477):338.43(=162.1)-054.7"192/193"

О. Розовик, канд. іст. наук
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Київ, Україна

АГРАРНЕ СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКИХ СЕЛЯН В УСРР І ПРОБЛЕМИ ЙОГО ПЕРЕСЕЛЕННЯ У 1920–1930-Х РОКАХ

На початку 1920-х рр. в УСРР з'явилося безземельне і малоземельне селянство у зв'язку з природним приростом населення, міграцією із зарубіжжя селянства, відсутністю вільних земель після їх перерозподілу між селянами у 1919 – 1920 рр. Всі ці явища були й у зоні Полісся і лісостепу України, де проживало 371 тис. поляків, з них 97,4 тис. – малоземельні і безземельні. Площа наділів на одне господарство на середину 1920-х рр. зменшилася з 8 – 10 дес. орних угідь до 1,5 – 2 дес. на сім'ю, що не відповідало у той час прожитковому мінімуму аграрного забезпечення родини. До того ж, ґрунти в цих регіонах не всюди були придатними для продуктивного землеробства.

У 1925 р. уряд республіки ухвалив програму переселення селян-поляків на південь України (17,5 тис. осіб) та у Всесоюзний колонізаційний фонд (85 тис. осіб). Плановим переселенням держава надавала матеріальну допомогу 600 – 800 крб. на господарство, сільськогосподарський реманент, корів, коней тощо. За кошти держави та громадських організацій на півдні УСРР проводилися роботи по зрошенню сільськогосподарських угідь, налагодженню матеріально-технічного обслуговування новостворених кооперативних господарств.

У другій половині 1930-х рр. продовжувалася міграція польського населення з північних областей республіки переважно у південні. Проте цей рух проходив вже у пошуках більш високооплатної праці у сільській місцевості й містах, навчання у системі професійної та вищої освіти.

Ключові слова: аграрне перенаселення, безземелля, переселення, освоєння земель, матеріально-технічне забезпечення.

На початку 1920-х років в аграрному секторі України почала з'являтися значна кількість безземельного і малоземельного селянства. Причин його появи було декілька. До першої з них слід віднести помітний приріст населення в республіці. Це було викликано, з одного боку, закінченням національно-визвольної революції українського народу 1917 – 1921 рр., припиненням громадянської війни республіці, зовнішньої військової інтервенції, що приводили до численних людських жертв, та переходом України до мирного життя. З іншого – встановлення миру та розгортання в республіці Нової економічної політики (НЕП) призвело до міграції в УСРР з сусідніх європейських країн: Польщі, Чехословаччини, Румунії, Болгарії, Греції, Німеччини та РСФРР значної кількості населення. Частина з них осідала на постійне

мешкання в містах, а інша – сільській місцевості. Природно, що останні отримували тут під ведення власних господарств землі. Тому міграція населення з зарубіжжя, приріст населення всередині республіки, поява багатьох молодих сімей, яким необхідні були землі для заснування власних господарств, приводило в комплексі до аграрного перенаселення. До цього слід також додати, що основна маса селян мешкала в зоні Полісся і лісостепу України, у той час як великі земельні простори на півдні республіки, тобто у степовій зоні, були незаселені. Не останню роль у появі аграрного перенаселення відіграв і той факт, що в процесі національно-визвольної революції урядами УНР–УСРР у 1919 – 1920 рр. було ліквідовано поміщицьке, фабрично-заводське, купецьке і церковно-монастирське землево-

лодіння, а земля роздана селянам. Тому на початку 1920-х років вільних земель для розподілу їх між селянами фактично не залишилося. Не вистачало землі для створення власних господарств і молодим сім'ям. Частині з них відділяли свої землі батьки, інші – залишалися безземельними і змушені були виїжджати з сіл у міста для пошуків роботи та на постійне мешкання.

Нестача землі і аграрне перенаселення торкнулися майже 40 % сільського населення Полісся і лісостепу України. Якщо на 1919 – 1920 рр. у таких господарствах було 1,5 – 2 дес. орних земель на одного члена сім'ї, то на 1922 – 1925 рр. цей показник знизився до 0,2 – 0,7 дес. на одну особу. На той час це зовсім не відповідало прожитковим нормам аграрного забезпечення людини, і такі родини потрапляли в число малоземельного населення. Поряд з цим, із кожним роком зростала й чисельність безземельного населення. Частина з них, як уже попередньо зазначалося, виїжджала в міста на постійне мешкання, інші – йшли у найми до більш заможних своїх односельчан або у сусідні села і, навіть, райони та округи в пошуках роботи.

Не оминув процес аграрного перенаселення і польське сільське населення Київщини, Волині, Поділля. Якщо у 1919 – 1920 рр. кожна польська сім'я, яка мешкала у цих губерніях, отримала по 8 – 10 дес. орних земель, без урахування лугів і пасовищ під випаси худоби, то до 1925 р. площа їх наділів на господарство

зменшилась у два, а місцями – і в три рази і становила 1,5 – 2 дес. на сім'ю (середньостатистична сім'я в той час становила 5 – 7 осіб) [17, арк. 10]. Однак мати на сім'ю навіть 8 – 10 дес. орних земель ще не означало, що ця родина буде отримувати на полях високі врожаї і жити в достатках. Це не всюди було так і не завжди сім'я, яка активно працювала на полях, отримувала за свою повсякденну і важку працю належні результати. Причиною такого становища було те, що багато земель, особливо Чернігівщини, північної Київщини та зони Полісся Волині були заболочені, торф'яні, піщані, дерново-підзолисті тощо й були мало придатні для землеробства. Відповідно, на них була й низька урожайність зернових, огородин, у тому числі, технічних культур. Якщо, наприклад, урожайність зернових на чорноземних і каштанових ґрунтах у той час становила 80 – 100 пудів, то на вказаних угіддях – 30 – 40 пудів з десятини. Невисоким був і ріст трав на цих ґрунтах, що не сприяло продуктивності тваринництва [14, арк. 98].

У 1925 р., за розпорядженням Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК), у республіці було проведено перепис населення. Його результати показали, що у сільській місцевості зони Полісся і лісостепу України мешкає 371 тис. поляків, з яких 97,4 тис. осіб були практично безземельними і відносилися до групи "надлишкового селянства" або "аграрного перенаселення".

Кількість польського населення у північно-західних округах УСРР за переписом 1925 р. [5, арк. 67; 12, арк. 14]

Назва округи	Кількість населення	Прогнозований надлишок осіб на 1927 р.	Ймовірний приріст населення за 10 років	Прогнозована поява нових сімей	Відсотковий приріст населення від загальної чисельності поляків
Шепетівська	31207	16980	9701	1755	7,8
Волинська	94434	30421	21436	2808	13,7
Коростенська	32846	12588	7962	442	6,8
Проскурівська	43759	11187	5725	1015	7,8
Кам'янецька	27121	8978	3433	826	4,6
Могилівська	7052	1604	886	143	1,3
Тульчинська	7803	2988	1166	286	1,1
Всього	262222	85736	50369	7276	6,3
Київська	33066	844	344	64	0,2
Вінницька	20450	2198	2867	189	2,7
Білоцерківська	6169	4414	1519	370	1,0
Уманська	5472	1470	1143	140	6,7
Бердичівська	38300	2373	5205	280	7,0
Черкаська	2940	337	878	93	0,3
Всього	106694	11641	22260	1070	1,9
ВСЬОГО	370916	97377	159365	8352	3,8

Враховуючи таке економічне становище, яке склалося серед польського селянства, ВУЦВК і Рада Народних Комісарів (РНК) УСРР, Центральный Комітет Нацменшин і Всеукраїнський переселенський комітет у 1925 р. ухвалили програму переселення селян-поляків у республіканський і Всесоюзний колонізаційні фонди терміном на 10 років, тобто з 1925 по 1935 рр. Відповідно до цього документу, планувалося першочергово переселити майже 100 тис. осіб (19,5 тис. дворів), з них 17,5 тис. осіб (3,3 тис. сімей) – на південь України. Тут під поселення їм було відведено 14395 дес. орних земель та декілька тисяч десятин угідь під сінокоси і пасовища. А у Всесоюзний колонізаційний фонд – переселити 6,4 тис. осіб (1200 господарств) [9, арк. 44; 11, арк. 4; 12, арк. 5].

Реалізуючи цю програму, у 1925 р. переселенські комісії тих округів, у яких було найбільше аграрне перенаселення, склали списки бажаних поляків переїхати на південь республіки. Наприклад, у Проскурівській округі переїхати на Херсонщину виявило бажання 23, Шепетівській – 32, Коростенській – 50; Кам'янецькій – на Одещину

– 17; Вінницькій – на Миколаївщину – 28 і т. д. сімей [6, арк. 124; 10, арк. 47–48; 12, арк. 15–16; 16, арк. 8].

Процес переселення розпочався вже у 1925 р. Цього року з північно-західних округ УСРР на південь республіки переселилося 482, 1927 р. – 226, 1928 р. – 225, 1929 р. – 200, 1930 р. – 150 планових зареєстрованих сімей [8, арк. 1]. Щорічно в міста і села цього краю переїздили сотні самовільних переселенців. Тому вже до початку 1930-х років землі, виділені польським селянам-переселенцям на півдні республіки, були заселені, і державний план щодо їх переселення у цей регіон було виконано. Ті ж селяни, які залишилися жити у Київській, Волинській, Вінницькій, Кам'янець-Подільській округах-областях поступово вийшли з категорії безземельних або малоземельних селян. Процес їх зрівняння з аграрно забезпеченими селянами відбувся внаслідок розгортання з січня 1930 р. суцільної колективізації у європейській частині СРСР і УСРР. Ця робота почалася в республіці після виходу постанови ЦК ВКП(б) від 5 січня 1930 р. "Про темпи колективізації і заходи допомоги держави колгоспному ладу". Основою для об'єд-

нання селян у колгоспи була визначена сільськогосподарська артіль. Згідно з цим положенням, усуспільнювалася земля, яка була у користуванні селян, частково сільськогосподарський реманент, кінно-тяглова сила, корови. Але сім'ям, які вступали до колгоспу, залишалося значне підсобне господарство – житлові будівлі, присадибна ділянка, у залежності від регіону площею від 0,5 до 1 га землі тощо. При ефективній роботі колгоспів, радгоспів та різних сільськогосподарських кооперативних об'єднань, у поєднанні з отриманням продукції з підсобних господарств, це давало можливість селянам жити достатньо забезпеченими продуктами.

Зазначимо, що польські селяни-переселенці на початку 1930-х років у своїх селах створили 63 національні колгоспи і радгоспи. До них вступило понад 70 % селян. У північно-західних областях цей показник рівнявся 60–70 відсоткам. Колективні господарства поляків цих районів спеціалізувалися переважно на вирощуванні зернових культур та веденні тваринництва. Південні, крім розведення традиційних зернових культур і утримання тваринництва, займалися садівництвом та культивуванням різних технічних рослин. Все це в комплексі давало господарствам значні фінансові прибутки [16, арк. 8 – 10].

Плановим переселенням на створення нових господарств у місцях оселення держава видавала допомогу у розмірі 600 – 800 крб. На пільгових умовах надавалися будівельні матеріали на побудову житла і господарських приміщень. Принагідно зауважимо, що покупна спроможність карбованця у той час була дуже висока. Наприклад, новий житловий будинок 12 х 9 м коштував 420 – 450 крб. Недорогий був сільськогосподарський реманент, посівні матеріали, а також вівці, свині й, навіть, корови та коні [3, арк. 50 – 51].

До цього також варто додати, що бідним сім'ям, які не мали домашніх тварин або їх кількість була невелика, щоб продуктивно вести власне господарство держава безкоштовно видавала коней, корів, овець, свиней, сільськогосподарський реманент, посівні матеріали, продукти харчування тощо [1, арк. 6; 13, арк. 40].

У місцях, де не були освоєні землі, виділялися кошти на їх окультурення, будівництво у нових й існуючих селах різного типу колодязів, ставків, водосховищ. Зокрема, впродовж 1925 – 1928 рр. на півдні України було проведено гідротехнічне обстеження на площі 1,2 млн дес. землі. За рішенням інженерно-технічних служб, тут переселенцям було побудовано зрошувальні системи на 180 тис. дес. земель. У населених пунктах створено 210 глибинних колодязів, 47 ставків та інших водних споруд. На ці заходи держава витратила 5,5 млн крб. [4, арк. 3]. Крім цього, висаджено лісосмуги для захисту полів від суховіїв, у балках і ярах – лісові протиерозійні насадження. Прокладалися до населених пунктів дороги, проводилася їх радіофікація, а з середини 1930-х років – електрифікація. За державні кошти та за участі Червоного Хреста, профспілкових, кооперативних, та інших громадських організацій у нових селах будувалися школи, бібліотеки, медичні пункти, сфера торгівлі, адміністративні приміщення і навіть невеликі підприємства з переробки сільськогосподарської продукції [2, арк. 85].

З початком формування колгоспів і радгоспів на створення матеріально-технічної бази такого господарства видавався кредит у сумі 32 тис. крб. За державні кошти організовувалися машинно-тракторні станції

(МТС) – по одній на кілька сіл. У обов'язки МТС входило виконання всіх працезатратних робіт у землеробстві та створення кормової бази для тваринництва, проведення окультурення земель, упорядкування ґрунтових доріг, будівництво зрошувальних систем та проведення інших сільськогосподарських робіт [7, арк. 11; 16, арк. 8].

У другій половині 1920-х років виявилось бажання переселитися з Канади і Аргентини в Україну декілька сотень сімей поляків. Їх прохання було розглянуто в Наркоматі земельних справ УСРР, дано дозвіл на переїзд в Україну і виділено землі під заснування поселення в Одеській окрузі [15, арк. 1 – 2].

Переселялося польське населення і у східні регіони СРСР – Поволжя, південний Урал, Сибір, Казахстан і Далекий Схід. До 1932 р. з України сюди переїхало понад 6 тис. осіб. Їх загальна чисельність у цих краях становила близько 105 тис. чол. З них 55 % мешкало в селах, а решта – у містах [18, с. 216].

Отже, до середини 1930-х років планове переселення польських селян України було завершено. З початком суцільної колективізації поляки мігрували в республіці й по території СРСР вже невеликими групами або сім'ями в пошуках високо оплатної роботи на заводах, фабриках та приїздили на навчання у технікуми та вузи.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ, ф. 27, оп. 5, спр. 356, 457 арк.
2. Там само, ф. 27, оп. 5, спр. 362, 669 арк.
3. Там само, ф. 27, оп. 5, спр. 652, 430 арк.
4. Там само, ф. 27, оп. 6, спр. 658, 27 арк.
5. Там само, ф. 27, оп. 7, спр. 1176, 452 арк.
6. Там само, ф. 27, оп. 8, спр. 791, 301 арк.
7. Там само, ф. 27, оп. 10, спр. 846, 32 арк.
8. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 52, 42 арк.
9. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 167, 69 арк.
10. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 198, 94 арк.
11. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 345, 169 арк.
12. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 348, 41 арк.
13. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 371, 78 арк.
14. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 443, 163 арк.
15. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 518, 14 арк.
16. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 552, 44 арк.
17. Державний архів Житомирської області, ф. Р-126, оп. 1, спр. 156, 326 арк.
18. Розовик Д.Ф. Переселенський рух в Україні: друга половина XVI ст. – 1930-ті роки / Розовик Д.Ф., Розовик О.Д. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2013. – 406 с.

References

1. Tsentralnyi derzavnyi arkhiv vyshchych organiv vlady ta upravlinnia Ukrainy, Kyiv, fond 27, opis 5, sprava 356, 457 arkushy.
2. Ibid, fond 27, opis 5, sprava 362, 669 arkushy.
3. Ibid, fond 27, opis 5, sprava 652, 430 arkushy.
4. Ibid, fond 27, opis 6, sprava 658, 27 arkushy.
5. Ibid, fond 27, opis 7, sprava 1176, 452 arkushy.
6. Ibid, fond 27, opis 8, sprava 791, 301 arkushy.
7. Ibid, fond 27, opis 10, sprava 846, 32 arkushy.
8. Ibid, fond 413, opis 1, sprava 52, 42 arkushy.
9. Ibid, fond 413, opis 1, sprava 167, 69 arkushy.
10. Ibid, fond 413, opis 1, sprava 198, 94 arkushy.
11. Ibid, fond 413, opis 1, sprava 345, 169 arkushy.
12. Ibid, fond 413, opis 1, sprava 348, 41 arkushy.
13. Ibid, fond 413, opis 1, sprava 371, 78 arkushy.
14. Ibid, fond 413, opis 1, sprava 443, 163 arkushy.
15. Ibid, fond 413, opis 1, sprava 518, 14 arkushy.
16. Ibid, fond 413, opis 1, sprava 552, 44 arkushy.
17. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti, fond R-126, opis 1, sprava 156, 326 arkushy.
18. ROZOVYK, D.F., ROZOVYK, O.D. (2013) *Pereselenskyi rukh v Ukraini: druha polovyna XVI st. – 1930-ti roky*. Vinnytsia: Nilan-LTD.

Надійшла до редколегії 22.09.15

O. Rozovyk, Ph.D. in History
Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

AGRARIAN SITUATION OF POLISH PEASANTS IN THE UKRAINIAN SSR AND PROBLEMS OF ITS RESETTLEMENT IN 1920–1930s

In the early 1920's Landless and smallholder farmers appeared in the Ukrainian Socialist Soviet Republic (Ukrainian SSR), due to natural population growth, migration of peasantry from abroad, lack of free lands after redistribution among the peasants in 1919–1920. All these events also took place in Polissia and forest-steppe zones of Ukraine, where 371 thousand of Poles had lived, 97.4 thousand of them were land-hungry and landless. The plots per farm by mid-1920th had decreased from 8–10 cropland to 1.5–2 per family, that did not meet the agricultural subsistence level of the family at that time. In addition, soils in these regions were not suitable for productive agriculture.

In 1925 the government of the republic approved the program for resettlement of Poles peasants to the south of Ukraine (17.5 thousand people) and to the colonization fund of the Soviet Union (85 thousand people). The state provided financial assistance to 600–800 rubles on the household, agricultural implements, cows, horses, and so on for planned immigrants. By means of the state and public organizations of the south of the Ukrainian SSR works were carried out on irrigation of agricultural lands, establishment of logistical service for the newly formed cooperative farms.

In the second half of 1930th. migration of Polish population continued mainly to the south from the northern regions of the republic.

However, this movement took place in search of more highly paid work and gaining of vocational and higher education in rural areas and towns.

Keywords: agrarian overpopulation, landlessness, migration, land development, logistics.

УДК 94(410): 327"1920/1930"

К. Семеняк, магістранта
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

БРИТАНСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА ПРО ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ТА РОЛЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ У 1920–1930-Х РОКАХ

У статті представлений огляд основних етапів розвитку британської історіографії щодо питання формування європейської системи безпеки у міжвоєнний період. Загалом виділено три хронологічні етапи розвитку історичних праць стосовно теми європейської політики безпеки 1920–1930-х років. Проаналізовано найпоширеніші концептуальні підходи британської історичної науки ("ортодоксальний", "ревізіоністський", "пост-ревізіоністський" напрями), їх спільне та відмінне. Визначено особливості політики безпеки в Європі після Першої світової війни, в основу якої було покладено колективні принципи та взаємні гарантії безпеки. Досліджено процес зародження та особливості розвитку політики "умиротворення". Розглянуто співпрацю Великої Британії з Францією, Німеччиною, Радянським Союзом та іншими європейськими країнами у сфері європейської системи безпеки. На основі загального аналізу праць британських істориків виділено головні чинники, які впливали на політичний курс Великої Британії стосовно політики безпеки в Європі у міжвоєнний період (віра в дієздатність Ліги Націй, суспільні настрої британців, зовнішньополітичні інтереси держави та ін.). З'ясовано роль Великої Британії у побудові нової системи безпеки в Європі.

Ключові слова: історіографія, система безпеки, ортодоксальний напрям, ревізіонізм, пост-ревізіонізм, умиротворення.

Перша світова війна довела повну недієздатність та неспроможність до трансформації Віденської системи міжнародних відносин з її головним принципом "балансу сил" між європейськими державами. Необхідно було створити систему безпеки, здатну попередити зростання військової загрози та не допустити розв'язання нової війни в Європі та світі. Основою нової системи безпеки, яка розбудувалася у 20 – 30-х рр. ХХ століття, мали стати мирні договори, що забезпечували її дієздатність.

Особливу роль у формуванні європейської системи безпеки після Першої світової війни відіграла Велика Британія. Це пояснюється тим, що у міжвоєнний період Велика Британія стає складовою частиною європейської системи і політика ізоляції, якої вона раніше дотримувалася у відносинах з іншими державами, тепер стає не тільки безперспективною, але й катастрофічною. У даному контексті постає необхідність наукового дослідження зміни політичного курсу у 20 – 30-х рр. ХХ століття та шляхів практичної реалізації політики Великої Британії стосовно інших європейських країн, у першу чергу Франції, Німеччини, Радянського Союзу. Не менш важливим є британський досвід пошуку компромісів та захисту власних інтересів у вирішенні європейських конфліктів.

Метою, яку ставить перед собою автор у даній статті, є розгляд основних етапів розвитку британської історіографії з питання формування європейської системи безпеки у 1920 – 1930-ті роки та аналіз найпоширеніших концептуальних підходів британської історичної науки. Актуальним завданням є визначення можливих перспективних напрямів подальшої розробки теми з урахуванням значною мірою оновленої джерельно-документальної бази.

Дослідження історії зовнішньої політики Великої Британії та її ролі у формуванні європейської безпеки у період 1920 – 1930-х років має міцну історіографічну традицію. Висвітлення та розробка даного питання розпочалися вже у другій половині 1930-х років, а наукове осмислення та вивчення – по завершенні Другої світової війни. Історіографічний огляд європейської політики безпеки Великої Британії у 1920 – 1930-ті роки можна поділити на декілька груп: 1) британська історіографія; 2) зарубіжна історіографія (праці європейських та американських вчених); 3) роботи вітчизняних авторів.

Відразу слід зазначити, що у британській історичній науці історіографія історії зовнішньої політики традиційно є галуззю політичної історії. Вона не представляє собою монолітного цілого і її можна розділити на:

1) зовнішньополітичну (міждержавну) історію, яка вивчається переважно в руслі дипломатичної історії та охоплює взаємини Великої Британії з європейськими країнами, США, Японією;

2) військовою і стратегічною історію, де переважають сюжети військового, військово-морського, ядерного та інших видів суперництва з іншими країнами та історію локальних і світових воєн за участі Великої Британії;

3) імперську історію та історію відносин Великої Британії із країнами Співдружності націй, в якій досліджуються проблеми британської колоніальної політики та деколонізації;

4) політичну біографію.

Головні позиції у дослідженні зовнішньополітичної історії Великої Британії належать вченим Кембриджського і Лондонського університетів, де склалися традиції вивчення дипломатичної історії на основі критичного аналізу архівних і опублікованих джерел. Ще в